

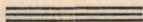
ha meggondoljuk, hogy ezzel szemben kiválóan és gyorsan működő teljesítőképes tábori postaszolgálatot kapunk cserébe.

A IV. fejezetben vázolt alkalmazási lehetőség természetesen nem zárja ki az 1. vagy 2. sz. vázlatban foglalt rendszerek alkalmazási lehetőségét. A mindenkori helyzet fogja megmondani, hogy melyik rendszer az előnyösebb. Föl kellett azonban készülni minden eshetőségre, hogy a bevezetésében vázolt igényeknek minden tekintetben megfelelhessünk. Az egyik rendszerről bármelyik másik rendszerre való áttérés 24 órán belül lehetséges anélkül, hogy ebből a legkisebb súrlódás keletkezhetne. Erre különösen a m. kir. polgári posta jól kiépített szervezete és működése nyújt lehetőséget, mint a tábori posta működésének legbiztosabb alapja.

Meg kell emlékeznünk végül a m. kir. tábori posta névtelen személyzetéről.

Derék tábori postásaink minden támogatást és dícséretet megérdemelnek. A közölt statisztika és ezzel szemben az elmúlt rendszer szerény tábori postaszervezete pontos adatokat tár elénk ama heroikus munkáról, amelyet az elmúlt — nemzeti létünk szempontjából igen nevezetes — esztendőben a m. kir. tábori posta hazafias lelkű, fáradságot nem ismerő tiszti (tisztviselői), altiszti kara és egyéb beosztott legénysége teljesített a Haza szolgálatában.

Adja az Isten, hogy nemsokára aradi és temesvári testvéreinknek vihesse a tábori posta üdvözlősorainkat.

Az 1896. évi országos kiállítás posta-, táviró- és távbeszélő anyaga.

írta: Dr. MONUS FERENC ny. m. kir. postahivatali igazgató.

La matière, postale, télégraphique et téléphonique de l'exposition nationale de 1896. Par M. le Dr. FERENC MONUS, Directeur de bureau de poste en retraite.

A la base de ses recherches, l'auteur publie une description sur la matière postale, télégraphique et téléphonique avec laquelle l'Administration postale hongroise a participé à l'exposition nationale de 1896.

Dr. Csősz Anna postaellenőrnő a „Magyar Posta“ folyó évi 7. számában közölte „A magyar posta az 1896. ezredéves országos kiállításon“ című cikkében ismertette az ezredéves országos kiállítás postai előkészületeit és a kiállítás anyagát. Minthogy erre vonatkozólag én is folytattam kutatásokat, időszerűnek tartom, hogy arról én is beszámoljak:

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött „Az 1896. évi ezredéves országos kiállítás általános katalógusa“, valamint a ritka és inkább csak a tudományos irányú könyvtárakban fellelhető „Az 1896. évi ezredéves kiállí-

tás eredményei" című hatalmas mű VII. kötete részletesen beszámol a posta-, táviró- és távbeszélőcsarnokban kiállított anyagokról. Ránk nézve igen értékes ennek a munkának „A posta” című fejezete. Ebből 45 év után majdnem teljes képet alkothatunk ennek az érdekes, az 1885. évi postakiállítást messze felülmúló országos postakiállítás anyagáról, közöttük a mult beszédes emlékeiről: az elsárgult régi okiratokról, a szerényen meghúzóódó postai felszerelési tárgyakról, amelyek a rég letűnt világ képét idézték elénk...

A postacsarnok hatalmas épülete hosszában három részre tagolva francia stílusban készült, vörös függönyök és drapériákkal díszített oldalfülkékre osztva, tárlókkal és üvegszekrényekkel felszerelve. A fülkék falait hosszirányban elhúzóódó, freskószerű festmények fedték, amelyek az egyes államok postaszállító eszközeit ábrázolták. Így: az egyiptomi postát szállító tevekaravánt, a spanyol postát az egymás elé fogott öszvérekkel húzott szekérrel, az angol világ postáját szállító óceánhajót, az orosz postát havas téli képen trojkaszerű könnyű szánkóval, az iramszarvas-fogatú norvég postát, stb. (Ezek a művészi szépségű képek jelenleg a Közlekedési Múzeum falait díszítik.)

Egyik oldalfülkében helyezték el a magyarországi posta történelmi emlékeit, melyeknek egyrészét Munkás László úttörő postatörténetírónk választotta ki az Országos Levéltár és a Magyar Nemzeti Múzeum gazdag anyagából, másrészét magánosok engedték át a kiállítás céljaira, mások pedig véglegesen átadták azokat egy létesítendő postamúzeum részére. A történelmi rész összeállításának fáradságos nagy munkája a jénai egyetemen lelkészi diplomát nyert Munkás László érdeme, akinek alapos latin nyelvtudása nagy segítségére volt.

A postai régi iratok között első helyen kell említeni I. Rákóczi György erdélyi fejedelem aláírásával ellátott 1634. évből származó magyarnyelvű postai Instructióját. Az ódonnyelvű ediktumnak sok nézője akadt. A Habsburg-posta korából: I. Ferdinánd, Miksa, Rudolf, II. Mátyás, II. Ferdinánd, III. Ferdinánd királyok rendeletei, a Paar- és Taxis-család számadásai, Bornemisza főpostamester elmozdítására vonatkozó intézkedések, továbbá a pozsonyi és lőcsei postamestereket érintő különféle királyi rendeletek állították meg a nézőt.

I. Lipót rendeletei 1657. évtől, III. Károly pátensei, Mária Terézia portómentességi és levélposta díjszabályzata külön tárlóban volt elhelyezve. A posta és a Paar-család közötti jogviszonyról beszélt régi világok nyelvén az az iratsomag, mely az 1559—1816. évekből maradt fenn.

Tárgyi emlékek: a kőszegi, lőcsei postahivatalok épületein az elmúlt viharos századokban kifüggesztve volt címtáblák. (Jelenleg a Közlekedési Múzeumban őrzik.) A nagyszebeni postafőtiszttség (Prefektura) 1848. évből származó rendkívül érdekes címtáblája, amelyen a magyar címer felett hiányzó koronát a fölkelő nap pótolja. (A Közlekedési Múzeum őrzi.) A szikszói és a dorogi postahivatalok egyik oldalán magyar s a másik oldalon osztrák címerű és feliratú címtáblái. (Ha magyar világ volt, magyar felirat, magyar címer hirdette a postastációt, ha német, akkor fordítva. E két múzeális szempontból érdekes címtáblát is a Közlekedési Múzeum őrzi.)

Egyik üvegszekrényben régi bélyegzők és pecsétnyomók egész sorozata volt kiállítva. Az egyiken ez a felirat volt olvasható: „postadandár”. Nyilván az 1948/49. évi szabadságharc valamelyik tábori postaalakulata használta. Itt-ott a falakon, megfelelő környezetben öreg postamesterek olajfestményű arcképei, a Napoleon-i idők jellegzetes ruháiban. Azután postai személyszállító fogatokat, kocsikat ábrázoló metszetek az 1830-as évekből. Más üvegszekrényekben, rég porrávált postamesterek és zsinóros dolmányú expeditorok által használt postai térképek, könyvek, kezelési okiratok, hivatalos feljegyzések, levélmérlegek az 1750–1840. évekből. (A térképek egy részét és a mérlegeket a Közlekedési Múzeum őrzi.)

Múzeális szempontból említésreméltó Prukker András szombathelyi postamester részére, az 1700. évben kiadott kinevezési okmány, valamint Chinorányi István nagykanizsai postamester nevére kiállított és az 1720. évből kelt hasonló okirat. (Ez utóbbit a Közlekedési Múzeum őrzi.)

A történelmi csoport fülkebejáratánál felállított viaszfigurákon régi postamesteri és postalegényi ruhák adták a 19. századeleji korhangulatot, majd különféle kifejezetten osztrák szabású kalapok (kalpagok), kabátok és más ruhadarabok, postalegényi jelvények bizonyították, hogy Bécsből igazgatták akkor a magyarországi postákat (Ezeket a ruházati tárgyakat a Közlekedési Múzeum őrzi.)

Hatalmas, vastagfalú, óriási két függőlakattal felszerelt s a szélrózsa minden irányába futó zárszerkezettel ellátott postai pénzláda (kovácsolt vasból készült vasláda) művészi vasműves munkájával keltett feltűnést. Régi levélszekrények, a legegyszerűbbtől, a betétzsákos, majd bádogdobozbetétes, később az amerikaiak elnevezett géprendszerű levélszekrényekig. Ez utóbbi is magyar találmány: Doromby József budapesti postatiszt terveit tökéletesítette és javította Arkay Sándor budapesti műlakatos. A Doromby József által elsőnek tervezett újfajta levélszekrény már az 1885. évi országos kiállításon szerepelt, mint kiállított tárgy, a kiállítás területén pedig 3 ilyen új szekrény volt kifüggesztve a közönség használatára.

A történelmi anyagot magában foglaló fülke mellett következtek az ezredév postai berendezéseit, felszerelési tárgyait, stb. szemléltető többi helyiségek. Az egyikben, egy berendezett, működő postahivatalban árusították a kiállítás alkalmára kiadott 32 féle első postai képeslevelező-lapot, amelyeknek pompás vízfestményeit Vágó Pál, Kimnach Ödön, Cserna Andor, Dörre Tivadar kiváló festők készítették. (E festmények egy része a m. kir. posta bélyegmúzeumában van.) A budapesti főposta egyes osztályainak működése a másik fülkében volt látható, melyekben előírásos egyenruhába öltöztetett, kicsi bábemberek végezték jelképesen a postai teendőket, apró szekrények és kis kezelőasztalok mellett. Itt mutatták be az ugyancsak magyar találmányú köralakú levélbeosztó szekrényt is.

Külön tárlóban helyezték el a szabályos és szabálytalan címzésű, illetőleg felszerelésű postai küldeményeket a közönség oktatása céljából.

Kiállították a különféle postai felszerelési tárgyakat (a szerződéses viszonyban lévő cégeknek külön fülkét adtak (levél- és pénzeszsákokat, levélhordói táskákat, címtáblákat, bélyegzőket, stb.). Az ugyancsak Arkay Sándor

lakatos által szállított, egyidőben Árkayról elnevezett, de szintén amerikai-nak ismert zsákszár is bemutatott. A zsákszár kérdése 1873. év óta foglalkoztatta a posta vezetését. A hosszadalmas, időtrabló és tűzveszélyes zsákcsevelés helyett alkalmas és kellő biztonságot nyújtó zsákszárakat kerestek, míg végül is a sok pályázati javaslat közül a nagy reformátor Heim Péternek, Árkay Sándor mulakatos által javított zsákszárát fogadták el, s hangzatosság kedvéért amerikai zsákszárnak nevezték. Zsákszárrel pályáztak még Pál Gyula kassai postatiszt (1873. évben), Follért Ferenc soproni postatitkár (1874. évben, később zágrábi postaigazgató), Pasztl János vasúti hivatalnok (1875. évben), Felber János budapesti bőröndös (1880. évben). Biringer Gyula kassai postaigazgató (1881. évben), Koszyk Bogdoszlo ftűőházi főnök (1884. évben) stb. és az egyes postaigazgatóságok is különféle javaslatokat terjesztettek elő. Meg kell itt említenem, hogy eleinte csak azokat a pénzeszsákokat volt szabad az új zsákszárallal lezárni, amelyek 10.000 forintnál nagyobb értéket nem tartalmaztak, az ezen felülieket azután is csevelni kellett. Zárfedőlapnak előbb vörös-, majd rózsaszínű, később fehér lapokat használtak.

A kiállítási csarnok nyitott felszerében elhelyezve volt különféle postai járművek közül hiányoztak a posta romantikus korából emlékezetes postai gyors- és malle-kocsik; a költők által annyiszor megénekelt delizsanszok. Ügylátszik ezekről teljesen megfeledkeztek, pedig még akkor az öregek előadásából megformálhatták volna azok tökéletes képét. Sőt az ország különböző régi postaállomásán még mindig találhattó volt használaton kívül helyezett postai személyszállító gyorskocsi. Ezeket érdemes lett volna ki-javítva, alkalmas módon a közönség elé vinni.

Igen sikerült része volt a kiállításnak a postai térképek és grafikonok egybekapcsolódó sorozata. Másfél évig Oberhauszer Lajos postatanácsos útmutatásai szerint 9 tiszviselő rajzolta szorgalmas munkával azokat a nagyméretű térképeket, amelyek a postahálózat fejlődését 1700—1895. évig mutatták be, s amelyekről megállapítható volt, hogy az egyes ott feltüntetett postahivatalok mikor nyíltak meg, s mely irányban haladtak az első postajáratok a törökök kiűzése utáni időben. Egyik ilyen postatérkép 5 méter széles és 3 méter magas nagyságban, megfelelő kerettel egész falat betöltött. Látható volt e térképek között a mozgóposták fejlődése 1867—1896-ig. Budapest székesfőváros postai szolgálatának fejlődését külön színes térkép mutatta be. E térképek jelenleg a Közlekedési Múzeumban vannak.

Ügyesen összeállított grafikonok nyújtottak áttekintést az 1868—1895. évek postai forgalmáról. Feltűnést keltett a vármegyék levélforgalmát szemléltető egyik grafikai ábrázolás.

*

A posta multjából és akkori jelenéből kiállított s legfontosabbnak nevezhető emlékeket felsoroltam, a táviró és távbeszélő anyagát egyik későbbi cikkemben ismertetem. Ha az ezredéves postakiállítást összehasonlítjuk az 1885. évi országos kiállítás postai anyagával, mely a Közlekedési Minisztérium kiállítási csarnokában a vasút és hajózás között alig tűnt fel, úgy az ezredéves postakiállítás jelentősége kétségtelen. Igaz, a történelmi rész nem volt gazdag, az elrendezés nem volt mindenben megfelelő, de ennek oka,

hogyan amint 1885. évben a multtal egyáltalán nem törődtek, úgy 1896. évben a hármass intézmény korszerű alkotásaira helyezték a fősúlyt. Az 1886—88. években olyan újításokon ment át a posta, amely jelenét igazán naggyá, gazdaggá tette, s ezt akarták különösképen a világ elé tárni.

Hiba volt, hogy a rendezőség a kiállítás anyagát, az intézmény multját, jelenét az akkori sajtóban kellő hozzáértéssel nem ismertette. Félsszázad távolából, e közlések hiányában igen nehéz ma már világos képet adni arról a kiállításról, mely a magyar posta szempontjából igen jelentős korszakalkotó megnyilatkozás volt.

Források:

Az 1896. évi ezredéves országos kiállítás általános Katalogusa. Szerk. Mudrony S. 1896. Budapest.

Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye c. mű VIII. kötete (Ipar, kereskedés, közlekedés) Budapest, 1898. Pesti könyvnyomda rt. Ebben Henney Vilmos: „A posta” c. tanulmánya, illetve „a posta az ezredéves kiállításon” c. fejezete.

A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium következő ügyiratai: 1403/1873, 6077/1874, 2308/1874, 19.931/1875, 23.404/1875, 23.676/1876 és a közmunka és közlekedési minisztérium 37.470/1881, 22.076/1884, 22.158/1886, 5066/1886, 24.016/1887 47.809/1887, 8098/1887, 15.385/1888, 146/1888, továbbá a 36.301/1884. sz. ügyiratok.

A tanyás mezőváros és postai megszervezése.*

Irta: DÓCZI ISTVÁN m. kir. postafőtiszt.

Les bourgs de campagne et leur organisation postale. Par M. ISTVÁN DÓCZI, Commis principal de poste.

Notre politique intérieure d'avant la guerre actuelle avait pour but l'organisation administrative, culturelle et économique du système de hameaux existant sur la Grande Plaine (Alföld) hongroise. Les habitants des bourgs possédant des hameaux représentent une très grande valeur de la vie hongroise. Parmi les problèmes intéressant la population de ces bourgs et des hameaux, la question d'organisation d'un bon service postal est primordiale. La description générale des bourgs de campagne et des hameaux qui les entourent est suivie par une analyse détaillée des besoins postaux des habitants. Le placement des boîtes aux lettres et l'organisation des tournées de distribution. L'avantage de la distribution à bicyclettes dans la région des hameaux éloignés. Le rôle important des facteurs ruraux desservant les besoins postaux de la population des hameaux.

A most dúló második világháború kitörését megelőző utolsó évek nagy országépítő terveinek egyik sarkalatos kérdése az alföldi tanyarendszer közigazgatási, kulturális, közegészségügyi és gazdasági megszervezése volt. A tanyavilág és a magyar falu az érdeklődés középpontjába került, vizsgálván az okokat, amelyek e települések népének a városokba való özönlését eredményezték s amazok fokozatos elnéptelenedésére vezetnek. Az úgynevezett szociográfusok egész sora, majd a hivatalos tényezők is ennek a veszedelmes

*) Tanulmányom alapjául Szabadka város települési rendszerét vettem.